

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. เอกสารชั้นต้นที่ยังมิได้ตีพิมพ์

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 8/13 ลงวันที่ 24 ธันวาคม ร.ศ. 113.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 13.2/8 จัดการทหารบก เรือ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กราบถวายบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ร.ศ. 111 ที่ 358/22.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 13.2/14 เรื่องจัดการทหารมณฑลต่าง ๆ ความเห็นจัดการทหารมณฑลพิษณุโลก นครราชสีมา ปราจีน.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 13.2/21 การจัดการทหารรายงานการประชุม วันที่ 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 120.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 13.3/7 พระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ลงวันที่ 28 เมษายน ร.ศ. 128.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 13.7/3 เรื่องขอยกเลิกเงินเลขที่ค้าง 8 มิถุนายน ร.ศ. 112 - 17 พฤษภาคม ร.ศ. 119.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 10/2 เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการตั้งข้าหลวงเทศร ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน ร.ศ. 128.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 กท. 10 สารตราเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา ถึง พระยาวิชิตสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ต ลงวันที่ 3 7 8 คำ ปิวอก ฉสก จ.ศ. 1236.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/16 รายงานการสำรวจการจัดเก็บภาษีของ มิสเตอร์ อินเนส ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 19 พฤษภาคม ร.ศ. 117.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 10 ข/5 สำเนาจดหมายกราบบังคมทูลของพระยาวิเชียรดิ ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ลงวันที่ 13 กันยายน ร.ศ. 114.

- ทองคำหมายเหตุแห่งชาติ, กอง, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 40.1/24 ลงวันที่ 1
กันยายน ร.ศ. 115.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 40.1/57 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 119 ถึง 27
กันยายน ร.ศ. 120.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 1.2/2 พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า
มหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ ลงวันที่ 3 7¹³ 8 คำ มีเถาะ เอกสก จ.ศ. 1241
ร. ที่ 154/41.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 17/25 เรื่องประกาศพระราชบัญญัติเปลี่ยนวิธีเก็บเงินค่าราชการ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหมื่นมหิศราชหฤทัย
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 น. 17/33 เรื่องเงินค่าราชการเลขค้ำพระยามณเฑียรบาล (คง)
พระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท้ายเอกสาร.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 3/164 พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงค
ว่าด้วยให้อำราชประกาศที่ถวายเข้าไปหาฤาสมเด็จเจ้าพระยาฯ ลงวันที่ 5 4 11 คำ
มีมะโรง ไทสก จ.ศ. 1242.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 3/176 หนังสือเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงค์ขอลเกล้าถวาย
ขัตติยเรื่องเมืองนนทบุรีธานี ทำทางว่าวักเป็นเขยสูใน เมืองลาว เป็นอุบาย มีมะโรง
ไทสก จ.ศ. 1242.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 3/176 หนังสือเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงค์ขอลเกล้าถวาย
ขัตติยเรื่อง เมืองนนทบุรีธานี ทำทางว่าวักเป็นเขยสูใน เมืองลาว เป็นอุบาย
มีมะโรง ไทสก จ.ศ. 1242.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 3/191 สำเนาสารตราถึงหัวเมืองว่าด้วยการที่จะตั้งกองสักเลข
มีมะโรง ไทสก จ.ศ. 1242.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 4 สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์
เมษายน จ.ศ. 2422. หน้า 1-5.
 - เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 7, หน้า 326-327, 410

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 15/95 พระราชทาน
ที่ดินริมคลองวัดราชบูรณะให้เป็นสิทธิแก่พระยาสิกาฬสมุท (เปลี่ยน) จ.ศ. 1259.
- . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 20 พระราชทานเลขอาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงสมเด็จพระยามรรมมหาศรีสุริยวงศ์ วัน 3 1⁶ 0 จ.ศ. 1241 ร. ที่ 381/41.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 20 เรื่องสมเด็จพระยามรรมมหาศรีสุริยวงศ์ออกไปจัดการ
เรื่องเลขในหัวเมืองฝ่ายใต้.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 20/75 หนังสือสมเด็จพระยามรรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึง
เจ้าพระยาสุริยวงษ์ไชยวัฒน์ ลงวัน 1 1⁴ 11 คำ ปีมะโรง โทศก จ.ศ. 1241.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 25. 16. 490
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 31 หน้า 335.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พศ. 32 หน้า 19.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พ. 15/10 สำเนาใบบอกพระยาสุริยเดชขูลเกล้าถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 28 เมษายน ร.ศ. 110.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พ. 19/9 กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการมิ่งมงคลพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 122 (ค.ศ. 1904).
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 พ. 20/28 พระยาท้าวธรรพินทร์ - กระทรวงมหาดไทย โทรเลขที่
301 วันที่ 14 ธันวาคม ร.ศ. 122, กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ - กรมหมื่นดำรง-
ราชานุภาพ ที่ 637/10213 วันที่ 26 ธันวาคม ร.ศ. 122.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.1/22 เรื่องแบ่งเขตเมืองริมแม่น้ำโขง กรมหลวงดำรง-
ราชานุภาพกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
 - . เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 51/1 รายงานจัดราชการต่าง ๆ ในมณฑลพิษณุโลกของเจ้าพระยา
ศรีสุริยาราชวรานุวัติ คอ์ที่ประชุมเสนาบดี สำเนาที่ 27873 วันที่ 13 พฤศจิกายน
ร.ศ. 115.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง, กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 59/1 หนังสือราชการ
ฝ่ายหัวเมืองลาวพวน หลวงมณฑลายุคถึงพระยาสุรเดชวิเศษฤทธิ วันที่ 27 มกราคม
ร.ศ. 109.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 59/1 จัดราชการในมณฑลลาวพวนในบอภพระยาสุริยเดชถึง
พระยาศรีสิงหเทพ วันที่ 18 สิงหาคม ร.ศ. 109.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 59/1 จัดราชการในมณฑลลาวพวน ในบอภพระยาสุริยเดชถึง
พระยาศรีสิงหเทพ วันที่ 29 ตุลาคม ร.ศ. 109.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 59/5 หนังสือราชการฝ่ายหัวเมืองลาวพวน ศักดิ์ย่อและความเห็น
สำเนาในบอภของพระยาศรีสุริยเดชทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว วันที่ 28 เมษายน ร.ศ. 110.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 59/39 ในบอภพระยาศรีสุริยเดชถึงพระยาศรีสิงหเทพ วันที่ 13
ตุลาคม ร.ศ. 110.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 11/5 ฎีกาท้าวฝ่ายโทธิสารกับพวกร้องเรียนเรื่องเก็บเงินแทน
ผลเร็วด้วยถวายค่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 12 กันยายน
ร.ศ. 108.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ว. 35/2 เรื่องพระยาสิทธิราชฤทธิไกรขอพระราชทานเงินค่า
ราชการเลิก วันที่ 29 มีนาคม ร.ศ. 112.

____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 8.3/2 เงินบำรุงพระอาราม (เลขเข้าพระ) วันที่ 11 มกราคม
ร.ศ. 120 - วันที่ 17 พฤษภาคม ร.ศ. 125.

ห้องสมุดควชิรญาณ, กองหอสมุดแห่งชาติ, กรมศิลปากร, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1214
เลขที่ 30.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1215 เลขที่ 82.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1219 เลขที่ 98.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1224 เลขที่ 45, 188.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1227 เลขที่ 172, 260.

ห้องสมุดควีรญาณ, กองหอสมุดแห่งชาติ, กรมศิลปากร. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4
จ.ศ. 1228 เลขที่ 302.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ไม่ปรากฏ จ.ศ. เลขที่ 413.

____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 หมวดที่ 13 มัคที่ 153 เลขที่ 12.

2. เอกสารขึ้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1-2 พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, 2515.

____. เล่ม 3-5, กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, 2506.

ครอฟฟอร์ด, จอห์น. เอกสารของครอฟฟอร์ด. แปลโดย ไพโรจน์ เกษมบัณฑิต, พระนคร :
กรมศิลปากร, 2515.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. เล่ม 1 พระนคร :
ศุภสภา, 2504.

____. ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4. เล่ม 1, พระนคร : ศุภสภา, 2504.

ราชกิจจานุเบกษา 11. (23 ธันวาคม ร.ศ. 113) "ประกาศจัดพิมพ์หน้าที่กระทรวงกลาโหม-
มหาดไทย" หน้า 306-308.

เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ. ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 3-6, 8-9, 11, 13,
15-18, 20, 22, พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเวิล, 2477.

3. เอกสารขึ้นสอง

3.1 หนังสือทั่วไป

กลาโหม, กระทรวง. ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงมหาดไทย. พระนคร : โรงพิมพ์ประเสริฐ,
2496.

กุลอน ธนาหงส์ธร. การบริหารรัฐกิจ เปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-
ธรรมศาสตร์, 2517.

เกตุณี หงส์นันท์. การบริหารงานบุคคลในราชการไทย. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา-
รัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2518.

ขจร สุหานิช. ฐานันดรไพร่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลยราชสมบัติครบรอบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : ครูสภา, 2511.

ควอริช เวลล์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดย กาญจนี สมเกียรติกุล, युहा ชุมจันทร์. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "พระราชดำรัสแด่พระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน" ในหนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.

_____ . พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และฉายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุจฉาสุพุมลมารศรี พระอัครราชเทวี. (พิมพ์ในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ, เมษายน พ.ศ. 2493) พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2493.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522.

_____ . ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ตอน 1 ด้านสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2519.

ชัยอนันต์ สมุทวานิช. ศึกษากับพัฒนาการของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2519.

คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. นิทานโบราณคดี. พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.

_____ . ตำนานโรงเรียนเด็กของพระอัครชายาเธอ (พิมพ์ถวายเจ้าภาพในงานพระศพสนองคุณ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏปิยมหาราชปิตุจฉา เมื่อพระศพครบศมาท ๗ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2422) พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472.

- คำรกราชานุกาฬ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. เทศาภิบาล. พระนคร :
คลังวิทยา, 2494.
- _____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. (พิมพ์ในงานศพนางชุมพร เวชชาชีวะ วันที่ 6 มกราคม 2494) พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์,
2493.
- _____ . อธิบายตำนานภาษีอากรและตำนานภาษีบางอย่าง. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2512.
- แถบสุข นุ่มนนท์. "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1909" ใน
วรรณไวทยากร. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. พระนคร :
คุรุสภา, 2504.
- อเนศ อารณสุวรรณ. ระบบแรงงานไทยในอดีต : จากสมัยรัตนโกสินทร์ถึงก่อนสงครามโลก
ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2522.
- นายกรัฐมนตรื, สำนัก. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 2 รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2475,
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- นันทิยา สว่างวุฒิสรรพ. "การยกเลิกระบบไพร่ผลทางด้านการเมืองสมัยรัชกาลที่ 5" ใน สะพาน
รวมบทความประวัติศาสตร์ เล่ม 2 แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : สนิทพันธุ์การพิมพ์, 2521.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมกรรมสิทธิ์กับวรรณกรรมรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- บัญชา แก้วเกตุทอง, พลตรี. การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- บุญวัฒน์ วิสกุล. "การบริหารราชการไทย" ใน การเมืองและสังคม. ประเด็น นันทิยะกุล
(บรรณาธิการ) พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2520.

- ปิยนาด บุนนาค. รายงานผลการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์โอกาสการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" กรุงเทพมหานคร : โครงการไทยศึกษา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, รศ. 113 - 118. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิง เสงี่ยมพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พ.ศ. 2504) พระนคร : ศูรสภา, 2506.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. สงครามสืบราชสมบัติไปแลนด์และประมวลพระราชนิพนธ์ภาคปกิณกะ. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญส่ง บรรจงไพธีกกลาง) กรุงเทพมหานคร, 2529.
- ริกส์, เฟรด ดับบลิว. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แปลโดย เอกวิทย์ ๗ ถวาง และ อมร ไสภณวิเชษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- เรโนลด์ส์, เคิร์ก เจ. ประวัติศาสตร์สังคมคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (บรรณาธิการ) การพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2522.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516.
- สมเกียรติ วันทะนะ. วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทยเค้าโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "ประวัติการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรไทย" ใน รที' 29. รวมคำแห่ง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, 2523.
- สมสมัย ศรีสุวรรณ. โฉมหน้าศักดินาไทย. โดย จิตร ภูมิศักดิ์ (นามแฝง), พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, 2518.

สุรศักดิ์มนตรี, จอมพล. ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. เล่ม 1, พระนคร :
คุรุสภา, 2504.

อศิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2416). แปลโดย
ม.ร.ว.ประกายทอง ลิริสุข, พรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พิชิต, 2521.

อนุชานราชนอน, พระยา. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) พระนคร :
บรรณาการ, 2512.

3.2 วารสาร

กระทรวงมหาดไทย. "คำแนะนำเรื่องขอเข้าเห็นจรรยาวัธ" เทศาภิบาล. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1
(เมษายน-กันยายน ร.ศ. 125) : 83-85.

จรัส กัมพลาศิริ (รวบรวม) "พระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่องเทศาภิบาล 4 ประการ ซึ่งทำให้การตั้งปวงไม่สำเร็จได้โดยเร็ว"
วารสารศิลปากร. ปีที่ 10 เล่ม 2 (พ.ศ. 2509) : 24-34.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ พระศรีอารีย์ พระมาลัย"
วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522).

วัยอาจ, เดวิด เค. "การศึกษากับการทำสังคมไทยให้ทันสมัย" แปลโดย ไกวิท วงศ์สุรวัฒน์.
วารสารประวัติศาสตร์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2525) : 63-90.

_____. "คณะสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะในสังคมไทย" วารสารศิลปากร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1
(2509) : 41-48.

สุภรัตน์ เลิศหาญชัยกุล. "ระบบศักดินา" วารสารธรรมศาสตร์. (มิถุนายน-กันยายน 2519) :
22-38.

สุทัศน์ น้ากุลสุขสันต์. "การคลี่คลายขยายตัวของระบบราชการไทย" วารสารธรรมศาสตร์.
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2520) : 27-58.

สุธีร์ ประศาสน์เศรษฐ. "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี" ปจายรายสาร.
ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2525) : 8-23.

3.3 วิทยานิพนธ์

จันทร์พร สุทธาคำ. "การเลื่อนชั้นทางสังคมของครูโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

เดอมาลย์ ราชภัฏทริภักษ์. "พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. 2435 - 2475 (ค.ศ. 1892-1932)" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

เดชา ฉายะพงศ์. "รายงานบังคับภายใต้ระบบศักดินาไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

ทวีศิลป์ สิบวันละ. "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475)" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ทรงศรี อาจอรุณ. "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยรัชกาลที่ 6" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502.

นันทา วิสิษฐโสภิตา. "การเลื่อนชั้นทางสังคมของนักเรียนไทยที่ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. "การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448)" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

บุญธรรม อันทรจันทร์. "การปฏิรูประบบศึกษาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พ.ศ. 2435 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

- บุญรอด แก้วกัณฑ์. "การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)" วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2518.
- ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. "การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2411-2453)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- พรเพ็ญ ชื่นตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว"
ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2517.
- หาซีน สมคำนึ่ง. "ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ในการปรับปรุงบ้านเมืองแบบตะวันตก" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- พาสณา ภิธาดาพร. "บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- บัลลิกา เรืองระพี. "บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลในด่านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมไทย
ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- รมณี ชัยกรณ์กิจ. "การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการบริหารงานบุคคลในระบบรัฐวิสาหกิจกับ
ระบบข้าราชการพลเรือน : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การ เภสัชกรรมและกระทรวง-
สาธารณสุข" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

- ละอองทอง อมรินทร์รัตน์. "การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วราภรณ์ ทินนานนท์. "การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วราภรณ์ พันธุ์วงศ์กล่อม. "การเลื่อนฐานะทางสังคมของผู้เฒ่าทางธุรกิจ" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- วารุณี ไอสถารมย์. "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สมบัติ ศรีสิงห์. "การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทการศึกษา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2514.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ค่านำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2390-2453)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- สุวิทย์ ไผทวัลย์. "วิวัฒนาการ เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2394-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ธัจฉรา กาญจโนมัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2394)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- ธัจฉราพร ญุฑพิสมัย. "กฎ ร.ศ.130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครองและกลุ่ม "ทหารใหม่" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

อัญชลี สุสาย์นต์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่องสังคมไทยในรัชสมัยพระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ปรินต์มานิพนธ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ภาษาอังกฤษ

1. หนังสือทั่วไป

Abrahamsan, Mark. Ephrain H. Mizruchi and Carlton A. Harnung.,
"Parental Family" Stratification and Mobility. New York:
MacMillan Publishing Co., 1976.

Bronn and Selznick, "Social Mobility" Sociology. A text with adapted
reading 2d ed. Evenston : Row, Peterson, 1958.

Bush, Joseph Kingsbury, Personnel Administration for Thai Students.
Second Printing Bangkok : Institute of Public Administration,
Thammasat University, 1963.

Hall, D. G. E. A History of Southeast Asia. New York: St. Marlin's
Press, 1966.

Huntington, Samuel. Political Order in Changing Societies. New Haven
University Press, 1968.

ศูนย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- Ingram, James C., Economic Change in Thailand 1850-1970. Stanford: Stanford University Press, 1971.
- Riggs, Fred W., Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity. Honolulu: Eastwest Center Press, 1966.
- Siffin, W. J., The Thai Bureaucracy : Institutional Change and Development. Honolulu: Eastwest Center Press, 1966.
- Skinner, William G., Chinese Society in Thailand: An Analytical History. Ithaca: Cornell University Press, 1957.
- Smelseu, Ncil J., "Prentkc Hall" Sociology. A text with adapted reading 2d. ed. Evenston: Row Peterson, 1958.
- Wyatt, David K., The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn, New Haven Yale University Press, 1969.
2. วรรณกรรม
- Reynolds, Craig J., "Monastery Lands and Labour Endowments in Thailand: Some Effects of Social and Economic Change, 1868-1910" Journal of the Economic and Social History of the Orient. 22 part 2 (1979) p. 190-227.
- Samuel, Smith. "Marking the Siamese" Siam Repository. 5 (July 1873) p. 340-344, 347-348.
- Vickery, Michale., "Thai Regional Elites and the Reform of King Chulalongkorn" The Journal of Asian Studies. Vol. 29, No. 4 (August 1970) p. 869-870.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

พระราชบัญญัติ

ลักษณะเกณฑ์ทหาร รัดน โกลสินทรศก 124

พระราชปรารภ

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า การปกครองอาณาจักรทั่วทุกประเทศ จำต้องมีกำลังพลทหารไว้สำหรับป้องกันข้าศึกศัตรูที่จะพึงมีมาทั้งภายในและภายนอก เพราะฉะนั้น ทั่วทุกประเทศย่อมต้องจัดการทำนุบำรุงกำลังทหารของประเทศนั้น ๆ โดยวิธีการอันสมควรแก่ภูมิประเทศทั่วกันตั้งแต่โบราณสมัยสืบมาจนตราเป็นกฎหมายในวันนี้ ก็และวิธีการเกณฑ์กำลังทหารในพระราชอาณาจักรสยามนี้ ตามราชประเพณีมีกฎหมายสืบมาแต่โบราณว่า บรรดาพลเมืองที่เป็นชายเมื่ออายุถึงฉกรรจ์แล้ว ทุก ๆ คนจะต้องมาลงทะเบียนหมายหมู่เข้าสังกัดหมวดกองกรมรับราชการตามหน้าที่ มีข้าราชการเป็นเจ้าหนุ่่นายกองควบคุม เมื่อมีการทัพศึกกรมใดต้องเกณฑ์เจ้าหนุ่่นายกองไปควบคุมไพร่พลในกรมนั้น ๆ ไปราชการทัพศึก ในเวลาปรกติไพร่พลต้องมีเวรผลัดกันเข้ามาอยู่ประจำทำราชการคนหนึ่งปีละ 3 เดือน นอกจากเวลาเรียกกระดมเข้ามารับราชการจรรเป็นครั้งเป็นคราวจนแก่ชราอายุกว่า 60 ปี ไพร่พลจึงจะได้ปลดพ้นจากหน้าที่ราชการประเพณีมีมาแต่เดิมดังนี้ เมื่อทรงพระกรุณาโปรดให้เริ่มฝึกหัด จัดระเบียบ การทหาร ตามแบบวิธียุทธอย่างใหม่ ได้โปรดให้ยกทะเบียนไพร่พลบางกรมมาฝึกหัดจัดเป็นทหารอย่างใหม่ แต่ก็คงเกณฑ์คนเหล่านั้นด้วยวิธีเดิม เป็นแต่เปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ส่วนไพร่พลในกรมและกองอื่น ๆ ซึ่งไม่ต้องฝึกหัดเป็นทหารอย่างใหม่ ก็ลงลงทะเบียนและรับราชการตามแบบเก่าสืบมา

เพราะเหตุที่ไพร่พลอันมีสังกัดในบางกรมต้องฝึกหัด แต่ในบางกรมไม่ต้องฝึกหัด และเพราะเหตุที่รัฐบาล เมื่อไม่ต้องการตัวคนมารับราชการ ได้ยอมให้ไพร่พลเสียเงินแทนแรงรับราชการได้ จึงหาให้แลเห็นเหมือนหนึ่งว่าไพร่พลพวกหนึ่งต้องรับราชการทหาร แต่อีกพวกหนึ่งเป็นเลขไม่ต้องรับราชการทหาร อันที่จริงไพร่พลทั้งปวงย่อมอยู่ในกฎหมายและวิธีเกณฑ์ทหาร ซึ่งมีสืบมาแต่โบราณอย่างเดียวกัน มิได้ตั้งเว้นเล็กถอนวิธีอันนี้เลย

ทรงพระราชดำริว่า ในบัดนี้บัดนี้ถ้ามีราชการก็จะต้องใช้กำลังทหาร ยกเป็นตัวอย่าง
 ดัง เช่นที่ ต้องส่งกำลังไปปราบพวกกบฏที่ก่อการจลาจลในมณฑลอิสลาม เมื่อ ร.ศ. 120 และ
 ปราบปรามพวกผู้ร้ายที่ก่อการจลาจลในมณฑลพายัพ เมื่อ ร.ศ. 121 เป็นต้น ที่จะกะเกณฑ์เลขที่
 ไม่ได้ฝึกหัด เข่ากองทัพ ให้เจ้าหมื่นนายหมวดควบคุมไปทำการรบพุ่งอย่างแต่ก่อน ย่อมเป็นการไม่
 สมควรแก่เวลาเสียแล้ว ต้องอาศัยประโยชน์ได้แก่กำลังทหารที่ได้ฝึกหัดจัดแบบแผน ตามวิธียุทธใน
 เวลาบัดนี้ เพราะฉะนั้นในบัดนี้บัดนี้ว่าไพร่พลที่มีได้ฝึกหัดไม่มีประโยชน์ และไม่เป็นการ
 ราชการทหารตรงตามความมุ่งหมายของประ เหม็ดแต่เดิมเสียแล้ว ใช้แต่เท่านั้นราชการทหารไป
 คกหนักอยู่แก่พวกไพร่พลบางกรมที่ถูกกะ เกณฑ์เข้าฝึกหัด เช่นนี้ ชื่อว่าไม่เป็นยุติธรรม จึงเป็นการ
 สมควรและจำเป็นที่จะต้องแก้ไขพระราชบัญญัติจัดวิธีการ เกณฑ์ทหารให้แบบแผนอันสมควรแก่
 บัดนี้บัดนี้ และให้เห็นยุติธรรมโดยให้ไพร่พลทั้งหลายมีหน้าที่รับราชการ เสมอหน้ากัน และผ่อนผัน
 ให้เบาแรงโดยมีกำหนดเวลาที่จะต้องรับราชการน้อยลงกว่าแต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้ตราพระราชบัญญัติไว้สืบไปดังนี้ว่า

หมวดที่ 1

ว่าด้วยนามและการใช้พระราชบัญญัติ

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชบัญญัติลักษณะ เกณฑ์ทหาร "รัตน-
 โกสินทร์ศก 124"

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้จะโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ในหัว เมืองมณฑลใด เมื่อใด จะได้
 โปรดเกล้าฯ ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เป็นสำคัญ

มาตรา 3 พระราชกำหนดกฎหมายซึ่งได้มีมาแล้ว บทใดมีข้อความขัดขวางต่อพระราช
 บัญญัตินี้ ให้ยกเลิกพระราชกำหนดกฎหมายบทนั้น เสีย เว้นแต่พระราชกำหนดกฎหมาย เดิมที่สำหรับใช้
 ในเวลาฝึกสงครามนั้น ให้ฟังเข้าใจว่าพระราชบัญญัตินี้มิได้ลบล้างด้วยประการใด

หมวดที่ 2

ว่าด้วยกำหนดอายุคนรับราชการทหาร

มาตรา 4 บรรดาชายฉกรรจ์นอกจากจำพวกต่าง ๆ ที่ได้ยกเว้นตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อมีอายุตั้งแต่ครบ 18 ปีบริบูรณ์แล้ว มีหน้าที่ต้องเข้ารับราชการทหารตามกำหนดเวลาที่ว่าไว้ ในพระราชบัญญัตินี้ทุกคน

มาตรา 5 ชายฉกรรจ์ที่มีอายุเกิน 40 ปีไปแล้ว ไม่ต้องมีหน้าที่รับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้

หมวดที่ 3

ว่าด้วยกำหนดเวลารับราชการทหาร

มาตรา 6 ราชการทหารนั้นจำแนกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กองประจำการ
2. กองเกินอัตรา
3. กองหนุนชั้นที่ 1
4. กองหนุนชั้นที่ 2

มาตรา 7 ชายฉกรรจ์ที่มีอายุตั้งแต่ครบกำหนด 18 ปี ให้มีหน้าที่รับราชการในกองประจำการมีกำหนด 2 ปี แล้วปลดไปอยู่ในกองหนุนชั้นที่ 1 กำหนด 5 ปี แล้วปลดไปอยู่ในกองหนุนชั้นที่ 2 กำหนด 10 ปี เป็นหมดหน้าที่รับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 8 ทหารกองประจำการนั้น ต้องมีหน้าที่อยู่ประจำราชการทหารได้รับพระราชทานเงินเดือนเบี้ยเลี้ยง และเครื่องนุ่งห่มใช้สอยสำหรับตัวตามสมควร ตลอดเวลาที่อยู่ในกองประจำการนั้น

ทหารกองหนุนชั้นที่ 1 อนุญาตให้ไปอยู่ตามภูมิลำเนาของตน ไม่ต้องอยู่ประจำกองทหาร ค่อมิราชการหรือมีการระดม จึงต้องเข้ามารับราชการเป็นครั้งคราว แต่เวลาปรกติมีหน้าที่เข้าฝึกซ้อมวิธียุทธปี 1 ไม่เกิน 2 เดือน

ทหารกองหนุนชั้นที่ 2 อนุญาตให้ไปอยู่ตามภูมิลำเนาของคน ไม่ต้องอยู่ประจำกองทหาร
เวลามีราชการหรือมีการระดม ต่อกองหนุนชั้นที่ 1 ไม่พอราชการ จึงจะเรียกกองหนุนชั้นที่ 2
เข้ามารับราชการ แต่เวลาปรกติมีหน้าที่ฝึกซ้อมวิธียุทธมี 1 ไม่เกิน 15 วัน

มาตรา 9 บรรดาผู้ซึ่งได้รับราชการทหารในกองประจำการแล้ว และในระหว่างที่
รับราชการอยู่ตามลำดับ และตามความในมาตรา 6 มาตรา 7 นั้น ไม่ให้ต้องเสียค่าราชการ
อย่างใด และผู้ที่ได้รับราชการทหารเต็มตามพระราชบัญญัตินี้ กล่าวคือได้รับราชการในกอง
ประจำการ 2 ปี ได้รับราชการในกองหนุนชั้นที่ 1 ครบ 5 ปี และได้รับราชการในกองหนุนชั้น
ที่ 1 ครบ 10 ปีแล้ว แต่นั้นไปทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้นั้นพ้นจากที่จะต้องเสียเงินค่า
ราชการอย่างใด ๆ จนตลอดชีวิต

มาตรา 10 คนกองเกินตามอัตราตามประเภทที่ 2 นั้น คือคนที่อายุครบสมควรจะ
เข้ารับราชการในกองประจำการ แต่จำนวนคนใดกองประจำการครบเสียแล้ว คนเหลือนั้นให้
สังเกตไว้ ไวกองเกินอัตราที่กำหนด 7 ปี แล้วปลดไปเป็นกองหนุนชั้นที่ 2

มาตรา 11 ผู้ซึ่งอยู่ในกองเกินอัตรา หรือคนกองเกินอัตรา ซึ่งปลดไปเป็นกองหนุน
ชั้นที่ 2 ถ้าปีใดต้องระดมการฝึกซ้อมวิธียุทธ หรือระดมในราชการทหารอย่างใด จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินให้แก่ผู้ที่ต้องระดมเหล่านั้นสำหรับ เสียแทน เงินค่าราชการในปีนั้น

มาตรา 12 ทหารกองเกินอัตรานี้ อนุญาตให้ไปอยู่ตามภูมิลำเนา ไม่ต้องอยู่ประจำ
รับราชการ เมื่อมีราชการหรือการระดม จึงต้องเข้ามารับราชการ เป็นครั้งคราว เวลาปรกติ
มีหน้าที่เข้าฝึกซ้อมวิธียุทธมี 1 ไม่เกิน 2 เดือน และต้องเข้ามารับราชการแทนทหารกองประจำ
การ เมื่อขาดจำนวนลงนั้นด้วย ถ้าต้องเข้ารับราชการกองประจำการ เมื่อใดแล้ว ให้เป็นอย่าง
เดียวกันกับทหารกองประจำการทุกประการ

หมวดที่ 4

ว่าด้วยการยกเว้นราชการทหาร

มาตรา 13 บุคคลบางจำพวกซึ่งแจ้งอยู่ในข้อต่อไปนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ยกเว้นชั่วคราว ไม่ต้องมีหน้าที่รับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้ในระหว่างที่ยกเว้นนั้นคือ

1. พระภิกษุ สามเณรอุปัชฌาย และนักบวช ยกเว้นตลอดเวลามาวช
2. นักเรียนวิชาซึ่งรัฐบาลได้กำหนดว่า เป็นวิชาชั้นอุดมศึกษา ยกเว้นตลอด เวลาเรียน ภายในอายุ 30 ปี
3. ข้าราชการพลเรือนที่มีตำแหน่งรับพระราชทาน เบี้ยหวัด เงิน เดือน ยกเว้นตลอดเวลามีตำแหน่งที่ได้รับพระราชทาน เบี้ยหวัด เงิน เดือน
4. เจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 ยกเว้นตลอดเวลามีตำแหน่งรับราชการอยู่นั้น
5. บุตรที่ต้องปฏิบัติบิดาหรือมารดาผู้ทุพพลภาพ ยกเว้นตลอดเวลาที่ปฏิบัติบิดาหรือมารดา แต่ถ้ามีบุตรหลายคนด้วยกันให้บิดาหรือมารดาผู้ทุพพลภาพนั้น เลือกไว้ปฏิบัติได้ 1 คน ถ้าทุพพลภาพทั้ง 2 คน ให้เลือกไว้ได้คนละคน
6. บิดาหรือมารดา ซึ่งมีบุตรต้องเข้ารับราชการทหารประจำอยู่ในคราวใด ๆ ซึ่งต้องประจำการอยู่ถึง 3 คนแล้ว เมื่อมีบุตรที่จะต้องเข้ารับราชการอีกในระหว่างนั้น ให้ยกเว้นให้อยู่ปฏิบัติบิดามารดาคน 1 แล้วแต่บิดามารดาจะเลือกให้ยกเว้นบุตรคนใด
7. บิดาที่ต้องเลี้ยงบุตรอื่น เป็นกำพร้า หรือพี่ชายที่ต้องเลี้ยงน้องอัน เป็นกำพร้า บิดามารดา ซึ่งเด็กกำพร้า นั้นยังไม่สามารถจะเลี้ยงตัวเองได้ ยกเว้นตลอดเวลากว่าจะไม่จำ เป็นต้องเลี้ยงบุตรหรือน้อง คือ ถ้าบุตรและน้องกำพร้า นั้น เป็นชาย ยกเว้นให้จนอายุ 18 ปี ถ้า เป็นหญิง ยกเว้นจนมีสามี ถ้ายังไม่มามียกเว้นให้จนอายุ 21 ปี แต่ถ้าบิดาหรือพี่ชายจะต้องยกเว้นนี้ ไม่ได้มีกิจจำเป็นที่ต้องเลี้ยงบุตรหรือน้องด้วยประการใด โดยที่ได้มีผู้อื่นปกครองอยู่ต่างหากแล้ว ก็ไม่ต้องยกเว้นให้
8. คนประกอบการทำไร่นาค้าขายมาก ได้เสียภาษีอากรตามจำนวนเงินซึ่งจะได้ กำหนดอัตรา โดยได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ให้ทราบว่าใน เมืองมณฑลใด เป็นอัตรา เท่าใดนั้น ยกเว้นตลอดเวลาที่ได้เสียภาษีอากรอยู่ไม่ต่ำกว่ากำหนดอัตราที่ได้ประกาศไว้
9. การค้าขายซึ่งลงทุนทำด้วยกันหลายคน ให้นับว่าเป็นบริษัท ถ้าบริษัทนั้นได้ เสียภาษีอากรตามจำนวนเงิน ซึ่งจะได้กำหนดอัตรา โดยได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ว่า ใน เมืองมณฑลใด เป็นอัตรา เท่าใดนั้นแล้ว ให้ยกเว้นผู้อำนวยการของบริษัทคนหนึ่ง และผู้จัดการ

ของบริษัทนั้นในแห่งซึ่งได้เสียภาษีตามอัตรา ตลอดเวลาที่เป็นผู้อำนวยการและผู้จัดการของบริษัท
ที่ได้เสียภาษีอากรอยู่ไม่ต่ำกว่ากำหนดอัตราที่ได้ประกาศไว้

10. คนป่วยเจ็บยังทุพพลภาพ ซึ่งไม่สามารถจะรับราชการทหารได้นั้น ยกเว้น
ตลอดเวลาที่ยังทุพพลภาพ
11. คนที่ต้องราชทัณฑ์อยู่ในที่คุมขัง ยกเว้นตลอดเวลาที่คุมขัง
12. ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกเว้นชั่วคราวเป็นพิเศษ ยกเว้น
ตลอดเวลาตามพระราชประสงค์

มาตรา 14 บุคคลบางจำพวกซึ่งอยู่ในข้อที่กล่าวต่อไปนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้ยกเว้นขาดไม่ต้องมีหน้าที่รับราชการทหาร ตามพระราชบัญญัตินี้คือ

1. จีน คือจีนใหม่ที่มาจากเมืองจีน และบุตรของจีนผู้นั้น
2. คนป่า คนดอย คือจำพวกคนที่อยู่ป่าและอยู่บน เขาบนดอย ซึ่งกระทรวง
มหาดไทยและกระทรวงกลาโหม เห็นว่าควรยกเว้น โดยไม่สามารถจะให้เข้ารับราชการทหารได้
3. คนพิการอันไม่สามารถจะรับราชการทหารได้
4. คนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ยกเว้นโดยเฉพาะ

มาตรา 15 คนบางจำพวกที่ได้กล่าวต่อไปนี้ เมื่อจะให้เข้ารับราชการทหารตาม
พระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้ได้รับราชการทหารในตำแหน่งอันสมควรแก่คุณวุฒิดังต่อไปนี้คือ

1. พระราชวงศ์ ที่ทรงศักดิ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป เมื่อจะให้เข้ารับราชการ
ทหาร ให้รับราชการในตำแหน่งนายทหารชั้นสัญญาบัตร หรือนักเรียนทหาร ตามคุณวุฒิและการที่
สมควร
2. ข้าราชการพลเรือนที่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ถ้าจะให้เข้ารับราชการ
ทหาร ให้รับราชการในตำแหน่งนายทหารชั้นสัญญาบัตรตามสมควรแก่คุณวุฒิ
3. นักเรียนซึ่งสอบวิชาชั้นอุดมศึกษาได้โดยบริบูรณ์แล้ว เมื่อถึงเวลาต้องรับ
ราชการทหาร ให้สมทบเข้าเป็นกองฝึกหัดวิชาทหารรับราชการอยู่ 1 ปี แล้วให้เป็นพ้นจากหน้าที่
ประจำการ ถ้าจะให้รับราชการทหารต่อไป ตามพระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้มีหน้าที่เทียบชั้นนาย
ทหารสัญญาบัตร

4. ผู้เป็นนักเรียนทหารจะได้รับราชการในชั้นบรรดาศักดิ์ และตำแหน่งตามที่
 ตั้งไว้ในแบบแผนกรมทหาร
5. ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เห็นสมควรจะได้รับราชการในชั้นใดแล้วแต่
 พระบรมราชานุญาต

หมวดที่ 5

ว่าด้วยกาทำทัณฑ์บนคน

มาตรา 16 ให้เป็นหน้าที่กระทรวงซึ่งปกครองท้องที่จัดการทำทัณฑ์บนสำในครัว
 พลเมือง และตรวจสอบแก้ไขบาปชั้ในครัวนั้นค่อ ๆ ไป ให้ถูกต้องตามจำนวนพล เมืองที่มีอยู่

มาตรา 17 ให้เป็นหน้าที่กระทรวงทะเลไทยจัดการ เลือกคัดชายฉกรรจ์ส่งกรม
 ทหาร และจัดการหักโอนจดบัญชีคนรับราชการทหาร

มาตรา 18 ให้เป็นหน้าที่กระทรวงทะเลไทยที่จะทำทัณฑ์บนบาปชั้ชายฉกรรจ์
 ซึ่งจะต้องรับราชการทหาร ทั้งบาปชั้ชายฉกรรจ์ที่อยู่ในสังกัดทหารทุกประเภทตามกำหนดใน
 พระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 ให้กระทรวงทะเลไทยมีอำนาจตั้งข้าหลวงประจำมณฑลและ เมือง
 ในหน้าที่กระทรวงทะเลไทยนั้นได้

หมวดที่ 6

ว่าด้วยการเกณฑ์คน เข้ารับราชการทหาร

มาตรา 20 การที่จะเรียกคนรับราชการทหารนั้น ให้จัดตั้งว่าล่อไปนี้คือ

ข้อ 1 เมื่อถึงเวลากำหนดจะต้องเรียกคนเข้ารับราชการทหาร ให้ข้าหลวง
 ทะเลไทยส่งบาปชั้รายชื้อชายฉกรรจ์ ซึ่งจะต้องการตัวนั้นไปยังฝ่ายเทศาภิบาล ให้ฝ่าย
 เทศาภิบาลจัดการ เรียกคนเข้ามา

ข้อ 2 เมื่อเรียกคนเข้ามาแล้ว ให้ข้าหลวงพระลาโหมพร้อมด้วยฝ่ายเทศาภิบาล และรายทหารตรวจเลือกสรรส่งกรมทหาร หรือสังกัดไว้ในกองเกินอัตรา หรือกองอื่น หรือหักไว้ โอนปลดจากราชการไปตามควรแก่พระราชบัญญัตินี้

ข้อ 3 คนที่ต้องเรียกเข้าสังกัดกรมกองใดนั้น จะควรสักหมายข้อมอบคนจำพวกใด ประการใด หรือไม่ควรสักหมายคนจำพวกใด ให้เสนาบติกระทรวงพระลาโหมวางกฎ เป็นข้อบังคับไว้

ข้อ 4 ถ้ากรมทหารจะต้องการคนเกินอัตรา เข้ารับราชการ เป็นจำนวนเท่าใด เมื่อใด ให้ฝ่ายทหารแจ้งต่อข้าหลวงพระลาโหม ให้เรียกคนส่งตามวิธีไว้ในข้อ 1 นั้น

ข้อ 5 ในการเรียกระดมทหารด้วยประการใด ๆ ให้ฝ่ายทหารแจ้งต่อฝ่าย พระลาโหม ให้ฝ่ายเทศาภิบาลประกาศ เรียกทหาร เข้ามารับราชการ

หมวดที่ 7

ว่าด้วยปลดคนจากราชการทหาร

มาตรา 21 ในการที่จะปลดคนจากราชการทหารโดยย้ายประเภท เช่นปลดคน กองหนุนต่าง ๆ กิติ หรือยกเว้นไม่ให้อับรับราชการทหารกิติ ให้เป็นหน้าที่ฝ่ายพระลาโหมและ เทศาภิบาลพร้อมกันออกใบอนุญาต

หมวดที่ 8

ว่าด้วยโทษในการขัดขืนไม่เป็นทหาร ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 22 ผู้ใดหลีกเลี่ยงขัดขืนโดยประการใด ๆ ที่จะไม่เข้ารับราชการทหาร ตามพระราชบัญญัตินี้ ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับเป็นเงินไม่เกิน 1,200 บาท หรือทั้ง 2 สถาน ถ้าผู้ใดสมรู้เป็นใจให้ผู้อื่นหลีกเลี่ยงขัดขืนตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้นั้น มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 18 เดือน หรือปรับเป็นเงินไม่เกิน 600 บาท หรือทั้ง 2 สถาน

มาตรา 23 ผู้ใดทำร้ายร่างกายตนเองโดยให้ผู้อื่นทำ หรือทำเองก็ดี ที่จะให้พ้นจากราชการตามพระราชบัญญัตินี้ ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 8 ปี ส่วนผู้สมรู้เป็นใจในการที่ผู้ใดกระทำร้ายตนเองที่กล่าวมาแล้วนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 4 ปี

หมวดที่ 9

ว่าด้วยการปกครอง

มาตรา 24 การปกครองทหารในท้องที่ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ให้เป็น 2 แผนก คือ ทหารที่อยู่ในกองประจำการหรือที่รับราชการอยู่ที่กรมและกองทหารโดยประการใด ๆ เช่น เวลาระดมหรือเวลา เข้ามาฝึกซ้อมวิธียุทธ เป็นต้น ให้อยู่ในบังคับบัญชาผู้บังคับบัญชาการทหารในท้องที่นั้น ส่วนทหารนอกจากที่กล่าวนี้ ให้อยู่ในความปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาล เหมือนพลเมืองทั้งปวง

หมวดที่ 10

ว่าด้วยการรักษาพระราชบัญญัติ

มาตรา 25 ให้เสนาบดีกระทรวงกระลาโหมและเสนาบดีกระทรวงซึ่งได้ปกครองท้องที่ เป็นหน้าที่รักษาพระราชบัญญัตินี้ จำแนกตามข้อความอันอยู่ในหน้าที่ของกระทรวงนั้น ๆ และมีอำนาจออกกฎเสนาบดีวางระเบียบการให้การดำเนินไปตามพระราชบัญญัตินี้

เมื่อกฎเสนาบดีได้รับพระบรมราชานุญาตประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ถือว่า เป็นส่วนหนึ่งในพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัตินี้ตราไว้แต่ ณ วันที่ 29 สิงหาคม รัตนโกสินทรศก 124 เป็นวันที่ 13440 ในรัชกาลมัยยุบนี้

ที่มา : ร.ค.ท.เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ ประมวลกฎหมายประจำศก
เล่มที่ 20 หน้า 302-314.

ภาคผนวก ข.

ประกาศเรื่องตั้งโรงเลี้ยงเล็ก เมื่อ พ.ศ. 2433

(คัดจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา)

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ มีความสังเวชสลดพระหฤทัย ในการที่
ประชวรและสิ้นพระชนม์แห่งพระ เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านภาจรจำรัสศรี ซึ่ง เป็พระธิดา เป็นคน เหตุ
จึงได้ทรงพระดำริว่าบุตรธิดาผู้มีบรรดาศักดิ์มีทรัพย์ ยังได้ความ เวทนาใน เวลาป่วยไข้แสนสาหัส
ถึงเพียงนี้ ทารกที่เป็นผู้เกิดแต่บิดามารดาอันซัดสน จะได้รับความลำบากยิ่งไปกว่านี้สักเพียงไร
เป็นที่น่าสงสาร

อนึ่งบรรดาทารกซึ่ง เกิดแต่บิดามารดาอันซัดสนยากจน มักจะต้องทนความลำบากและ
ทุกข์ เวทนาด่าง ๆ ด้วยความยากลำบากของบิดามารดา บางทีถึง เป็นอันตราย เสีย เพราะบิดา
มารดาไม่มีกำลังสามารถจะบำรุง เลี้ยงไว้ได้ก็มี ที่บิดามารดาพาไปทอดทิ้งหรือไป เทียวยกให้แก่
ผู้อื่น เสียแต่ยังอยู่ในผ้าอ้อมก็มี ทารกเหล่านี้ย่อมจะ เป็นอันตราย เสีย เพราะ เหตุที่ไม่ได้รับความ
ปฏิบัติบำรุง เลี้ยงตามสมควรมากกว่าที่จะรอดอยู่ได้จนโตใหญ่

อีกประการหนึ่ง ทรงพระดำริเห็นว่า เด็ก ๆ ซึ่งบิดามารดา เป็นคน เลวทรามซัดสน
บิดามารดามักทอดทิ้งปล่อยให้ประพฤติดำอำเภอใจ คนองในทางทุจริตไปแต่ยัง เยาว์ ครั้นเด็กนั้น
เติบโตขึ้นก็มีแต่นิสัยความชั่วร้ายพันคิดสันดาน พาให้เกียจคร้านหรือประพฤติดาลทุจริต ต้องได้
รับความเดือดร้อนต่าง ๆ หากไม่ต้องยอมตัวประพฤดิ เช่นหาสของผู้อื่น เมื่อปลายมือ เพราะบิดา
มารดาซัดสน ไม่สามารถหรือไปได้ประสงค์ให้ศึกษาสำ เหมียกหาวิชาความรู้สำหรับ เลี้ยงชีวิต
และฝึกหัดให้ประพฤดิดีมาแต่ใน เวลาอันสมควร เมื่อยัง เป็น เด็กนั้น เด็กตกไปในทางทุจริต เสีย
เพราะ เหตุนี้ก็มีมาก

พระองค์มีพระประสงค์จะบำเพ็ญพระกุศลให้ เป็นถาวรวัตถุที่ระลึกถึง และอุทิศส่วนพระ
กุศลประทานพระ เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านภางจำรัสศรีพระธิดา ซึ่งสิ้นพระชนม์ล่วงไปนั้น จึงทรงพระ
ดำริเห็นว่า การทำนุบำรุงทารกและ เด็กชายหญิง ซึ่งเป็นบุตรของคนยากจน ให้พ้นอันตรายและ
พ้นทางทุจริตต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมจะ เป็นการกุศลทานมัยบุญกิริยาวัตถุอันประ เสริฐ
และเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะยังมีได้มีผู้ใดจัดขึ้นให้ปรากฏในพระราชอาณา เขตค้มาแต่ก่อน
จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระโสมนัสอนุโมทนาในพระ

กุศลเจตนาอันพิเศษนี้ และจะทรงให้เป็นพระราชธุระช่วยอุปการะบำรุงด้วยพระบรมราชานุญาต
ให้การสำเร็จตลอดไปตามประสงค์ทุกประการ

พระอัครชายาเธอฯ จึงได้ทรงบริจาคทรัพย์ เป็นอันมาก ซื่อทั้งที่ดินและที่ดินเรือนโรง
ต่าง ๆ ซ่อมแซมก่อสร้างบริเวณและ เครื่องใช้ เครื่องแต่งทั้งปวงบริบูรณ์พร้อม เสร็จ จัดเป็นโรง
สำหรับเลี้ยงเด็กขึ้นที่ตำบลสวนมะลิ ริมถนนบำรุงเมืองแห่งหนึ่ง เพื่อจัดการบำรุงเลี้ยงทารกและ
เด็กชายหญิงบุตรคนยากจนต่อไป โดยลักษณะการที่จัดตั้งนี้คือ

1. โรงเลี้ยงเด็กนี้ จะรับบำรุงเลี้ยงรักษาทารกและ เด็กชายหญิงอัน เป็นบุตรคน
ยากจน เชื้อใจซึ่ง เป็นกำพร้า หรือบิดามารดา เป็นคนพิการ เป็นคนมีทุกข์ยากไม่สามารถจะบำรุง
เลี้ยงได้เอง จงพามาฝากให้เป็นสิทธิ์แก่โรงเลี้ยงเด็กนี้ ให้นำรุงเลี้ยงไปจนโตใหญ่พอสมควร
จะไปทำมาหากินโดยอิสระสภาพกำลังคนได้ จะรับทำนุบำรุงเลี้ยงแต่ทารก และ เด็กชายหญิง เช่นที่
กล่าวมานี้เท่านั้น

2. บรรดาทารกและ เด็กชายหญิงซึ่งจะรับไว้ในโรงเลี้ยงเด็กนี้จะรับโดยกำหนด
อายุในระหว่างอย่างต่ำ แม่ภายหลังเกิดมาได้วันเดียวไปจนเด็กหญิงอายุได้ 11 ปี เด็กชายอายุ 13
ปีเป็นอย่างสูง จะไม่รับเด็กซึ่งอายุไม่เกินไปกว่านั้น

3. การที่จะบำรุงเลี้ยงทารกและ เด็กชายหญิงในโรงเลี้ยงเด็กนี้จะให้กินอยู่
หลับนอน เบ็ดเสร็จ มีทั้งที่เลี้ยงผู้รักษาพยาบาลเวลา เมื่อจะป่วยเจ็บ เมื่ออายุเด็กสมควรจะเล่าเรียน
วิชา ก็จะมีครูฝึกสอนวิชา เป็นทางทำมาหากินเลี้ยงชีวิตให้ จนโตใหญ่สมควรจะไปทำมาหากิน
เป็นอิสระสภาพได้โดยกำลังคน ก็จะช่วยฝากฝังให้มีที่ทำมาหากินโดยชอบได้ถ้วนทุกคน

4. การที่บำรุงเลี้ยงทารกและ เด็กในโรงเลี้ยงเด็กนี้ จะทำนุบำรุงให้เป็นทาน
จนตลอด บิดามารดามาฝากบุตรก็ไม่ต้องเสียเงินค่าให้รับเลี้ยง เมื่อเด็กโตใหญ่โตจะออกจากโรงเลี้ยง
เด็กไป ก็จะไม่ให้ต้องเสียเงินค่าบำรุงเลี้ยงและฝึกสอนวิชาอย่างหนึ่งอย่างใด

5. บิดามารดาจะหาบุตรมาฝากโรงเลี้ยงเด็กนี้ ต้องทำสัญญายอมยกเด็กนั้นให้เป็น
สิทธิ์แก่โรงเลี้ยงเด็กให้เลี้ยงไปจนโตใหญ่ จนกว่าจะไปทำมาหากินเองได้ ในระหว่างเมื่อเด็กอยู่
ในโรงเลี้ยงเด็กนี้ บิดามารดาจะมาหาคนไปไม่ได้ เว้นแต่ผู้บำรุงเลี้ยงเด็ก เห็นว่าที่จะคืนให้บิดา
มารดาไปนั้น จะเป็นการดีแก่ตัวเด็กจึงจะยอมคืนให้ไป

อนึ่งในระวางเมื่อเด็กอยู่ในโรงเลี้ยงเด็กนั้น บิดามารดาของเด็กจะไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนเด็กก็ได้ตั้งปรารภนา หรือ เมื่อเวลาเด็กเจ็บไข้จะมาอยู่รักษาพยาบาลบุตรของตัวก็ได้

6. บรรดาทารกและเด็กชายหญิง ซึ่งมาอยู่ในโรงเลี้ยงเด็กนี้ จะได้รับทำนุบำรุงพิทักษ์รักษา เหมือน เป็นบุตรอันมีบิดามารดาที่ดั่งบำรุงเลี้ยง เป็นนิตย์เสมอหน้าทั่วไป และโรงเลี้ยงเด็กจะป้องกันมิให้มีผู้หนึ่งผู้ใด เบียดเบียนเด็ก ให้ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนึ่งอย่างใดได้ โดยเต็มกำลังทั้งภายในและภายนอก

7. โรงเลี้ยงเด็กนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้เรียกชื่อว่า "โรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอ" เพราะพระอัครชายาเธอฯ ได้ทรงพระดำริและทรงบริจาคทรัพย์สร้างขึ้น ทั้งจะทรงทำนุบำรุงโดยพิเศษส่วนพระองค์เองต่อไปเป็นนิตย์

ขอท่านทั้งปวงผู้ได้อ่านทราบความจงอนุโมทนาในการพระกุศลเจตนาอันพิเศษนี้ และช่วยมีความกรุณาชี้แจงให้ทราบถึงบรรดาคนซึ่งมีความลำบากยากที่จะเลี้ยงบุตรของตน ทั้งผู้ที่ได้รับเลี้ยงเด็กกำพร้าไว้ด้วยความยากนั้น ให้เข้าใจความจริง และยินยอมสละความที่ใดกล่าวมาข้างต้น ถ้าหากเด็กมาฝากยังโรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอฯ ก็จะได้รับไว้ทำนุบำรุงโดยเต็มกำลังตามสมควรต่อไป

โรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอฯ นี้ได้เปิด ณ วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทรศก 109 คือวันที่ 31 มีนาคม 108 เวลาบ่าย 5 โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งไปโรงเลี้ยงเด็ก มีการเจริญพระพุทธมนต์พระสงฆ์ธรรมยุติกา 30 รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นประธาน สงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงพระบรมมหาราชวัง เวลา 2 ทุ่มเศษ

วันที่ 1 เมษายน 109 เวลาเช้า 4 โมงเศษโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอุกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร เสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลที่โรงเลี้ยงเด็ก คือทรงถวายอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์พระสงฆ์ที่สวดมนต์ รับพระราชทานฉันและถวายไทยทานเป็นอันมาก แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง การโรงเลี้ยงเด็กนี้จะเจริญไพศาลต่อไปอย่างไร คงจะได้กล่าวต่อไปในหนังสือนี้

ที่มา : พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงราชานุภาพ. ตำนานโรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอฯ หน้า 1-9.

ประวัติผู้เขียน

นางชลินทร์ โอชา เกิดเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2500 ที่บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ.2522 เข้าศึกษาต่อที่บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2524 ปัจจุบันรับราชการที่โรงเรียนพญาเย็นวิทยา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย